

СПОСОБИ УТВОРЕННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМП'ЮТЕРНОЇ ЛЕКСИКИ

Роксолана Синдега

Національний університет „Львівська політехніка”

(вул. С. Бандери, 12, м. Львів, 79013)

Статтю присвячено дослідженню особливостей утворення англомовної комп'ютерної лексики, визначення чинників, що впливають на появу нових лексичних одиниць та на розширення значень уже існуючих одиниць. Особливу увагу приділено класифікації найпродуктивніших типів морфологічного словотворення у лексиці галузі комп'ютерних наук та інформаційних технологій.

Ключові слова: морфологічне словотворення, афіксація, конверсія, реверсія, скорочення.

Поява нових слів у будь-якій мові завжди викликає неабиякий інтерес з боку лінгвістів. І хоча Джон Лайонз стверджує, що не існує загальноприйнятої відповіді на те, чому в мові відбуваються певні зміни [7, с. 189], вчені слушно зазначають, що розуміння природи мови немислиме без розуміння тих різноманітних типів руху, які в ній спостерігаються [2, с. 197]. Актуальність дослідження англомовної комп'ютерної лексики передусім зумовлено її значною популяризацією в умовах інтенсивного розвитку новітніх технологій.

Метою нашої статті є дослідження особливостей утворення комп'ютерної лексики англійської мови, визначення чинників, що впливають на появу нових лексичних одиниць і на розширення значень уже існуючих одиниць та класифікація продуктивних типів словотворення комп'ютерної лексики. Оскільки мова, на думку Г. Б. Антрушиної, у своїй еволюції проявляє залежність від середовища, в якому вона існує, з одного боку, та від внутрішнього механізму та устрою, з іншого [2, с. 198], не завжди можна

пояснити зміни, що відбуваються у мові, лише одним із цих двох чинників, адже вони часто тісно переплітаються та є взаємопов'язаними. Однак, здебільшого, безпосередня основна причина простежується більш-менш чітко. Ця причина і створює імпульс, під впливом якого відбувається мовна зміна [2, с. 220]. Дослідження змін у корпусі комп'ютерної лексики дають підставу стверджувати, що домінуючу роль тут відіграє саме екстралінгвістичний чинник. На нашу думку, не можна недооцінювати його вплив у цій сфері, оскільки найпотужнішим зовнішнім фактором, що викликає мовні зміни, є прогрес людського суспільства, який виражається у розвитку його духовної та матеріальної культури, в розвитку продуктивних сил, науки, техніки тощо, який спричиняє ускладнення форм людського життя та, відповідно, мови. А оскільки розвиток інформаційних технологій є безпосередньо результатом прогресу людського суспільства, то можна стверджувати, що саме зовнішні чинники відіграють провідну роль. Розвиток мови саме у сфері науково-технічної лексики дійсно становить неабиякий інтерес. Така зацікавленість, на думку В. Г. Гака, викликана ще й тим, що науково-технічна термінологія є найактивнішою частиною словника, вона постійно оновлюється та розвивається. Мову можна простежити в динаміці, розкрити живі і продуктивні процеси [3, с. 32]. На основі таких тверджень ми можемо зробити висновок, що оновлення і розвиток лексики у цій сфері спричиняються саме екстралінгвістичним чинником – розвитком науково-технічного прогресу. В чому ж безпосередньо полягає суть впливу екстралінгвістичних чинників на появу нових лексичних одиниць чи розширення значень вже існуючих слів? Як зазначає В. В. Єлісеєва, поява нового значення чи слова пов'язана з появою в житті суспільства нового денотата – предмета чи поняття [6, с. 12]. Отож, цілком необхідною стає номінація цього нового предмета чи поняття.

Поділяючи думку Гака, вважаємо, що номінація є важливим практичним завданням [3, с. 32] та розрізняємо такі аспекти акту номінації:

1. Джерело, куди входять: використання готової лексичної одиниці певної мови, створення нової лексичної одиниці, запозичення з іншої мови.

Наголосимо, що корпусу комп'ютерної лексики англійської мови притаманні перші два випадки номінації.

2. Зовнішня структура, до якої входять: просте слово, дериват, складне слово, словосполучення. Кожен із цих структурних типів може бути представленим у вигляді усічень чи скорочень, що є характерним для комп'ютерної лексики.

3. Внутрішня форма – різноманітні ознаки, що пов'язують назву з джерелом: зовнішні риси, призначення та функція, матеріал, спосіб виготовлення, зв'язки з іншими, вже відомими предметами чи поняттями та ін.

4. Спосіб найменування, в якому розрізняють пряме та переносне найменування. Переносне, як зазначає Е. М. Дубенец, включає в себе образне (метафора та метонімія) та безобразне перенесення (розширення, звуження, зсув) [4, с. 32]. Такий спосіб найменування теж притаманний комп'ютерній лексиці.

Джерело появи нових лексичних одиниць і нових значень уже існуючих слів нерозривно пов'язане із процесом, відомим як словотворення. Якщо в першому випадку йдеться про морфологічний спосіб словотворення, то в другому маємо на увазі лексико-семантичний спосіб, хоча деякі лінгвісти (зокрема, А. С. Д'яков та ін.) не схильні виділяти останній як окремий спосіб, відносячи його до зміни значення вже готового слова [5, с. 35].

Результатом процесів словотворення є поява неологізмів. Але чи всі слова, що з'являються, слід вважати неологізмами? Згідно з М. І. Мостовим, чітких критеріїв визначення неологізму як мовного явища немає, а спроби відмежувати його за певними правилами поки що позитивних наслідків не дають [8, с. 175]. Поділяючи думку Єлісеєвої В. В. [6, с. 44], вважаємо, що не кожне слово, яке з'являється у мові, можна називати неологізмом. Дослідження комп'ютерної лексики дало змогу простежити за функціонуванням оказіоналізмів, значення яких міцно пов'язане з певним контекстом і не сприймається поза його межами. Згодом, під час виникнення цілого комплексу передумов, слово може поступово закріпитися в мові (лексикалізуватися); на цій стадії воно стає неологізмом, який може остаточно увійти до лексичної системи або припинити своє існування.

Головною передумовою для лексикалізації нового слова, на наш погляд, є розуміння його значення з подальшим вживанням носія цієї мови. Не останню роль у цьому відіграє його евфонічність та відповідність правилам і нормам певної мови. Отже нове слово може бути новим за формою чи за змістом, або і за формою, і за змістом.

Розрізняємо три групи неологізмів:

- 1) власне неологізми (нова форма і новий зміст);
- 2) перенайменування (нова форма – вже відомий зміст);
- 3) переосмислення (вже існуюча в мові форма – новий зміст).

Англомовна комп'ютерна лексика, як об'єкт нашого дослідження, є окремою *тематичною групою* (ТГ). За визначенням Н. Ф. Алефіренко, ТГ – це сукупність слів, що позначають певну предметну галузь [1, с. 231]. Особливістю утворення комп'ютерної лексики є велика динамічність мовної матерії цієї ТГ. Це зумовлено зазначеними екстралінгвістичними чинниками, адже розвиток тієї чи іншої сфери науки та техніки знаходить відповідні процеси у мові. Галузь інформаційних технологій у наш час є домінуючою за швидкістю розвитку, а, отже, цілком логічно, що ця ТГ уособлює собою епіцентр найактивнішої частини словника, що постійно оновлюється та розвивається.

Перш, ніж безпосередньо перейти до класифікації продуктивних типів словотвору комп'ютерної лексики, зазначимо, що до цієї ТГ належать усі лексичні одиниці, пов'язані з галуззю інформаційних технологій, незалежно від їхнього стилістичного розшарування. Лексичні одиниці різних пластів мови не знаходяться у статичному положенні одна щодо одної, а, навпаки, динамічно взаємодіють: терміни та номенклатурні найменування детермінологізуються, переходячи до загальноживаної лексики; сленгові і жаргонні слова та професіоналізми популяризуються і, втрачаючи свою експресивну забарвленість, також набувають статусу загальноживаних слів.

Поставивши за мету класифікувати продуктивні типи словотворення комп'ютерної лексики, зазначимо, що останнім часом відбувається перегрупування продуктивних типів морфологічного словотворення: такі типи,

як скорочення, які ще у 1993 р. М. І. Мостовий вважав другорядними, у 2003 р. В. В. Єлісеєва називає продуктивними [6, с. 35].

Дотримуючись загальноприйнятої думки про існування морфологічних та лексико-семантичних типів словотворення, розглянемо передусім різновиди морфологічного типу, які розрізняють залежно від характеру словотвірних засобів. За нашими спостереженнями, найпродуктивнішими є 6 типів морфологічного словотворення у лексиці галузі комп'ютерних наук та інформаційних технологій:

- 1) афіксація;
- 2) словоскладання;
- 3) конверсія;
- 4) реверсія чи зворотній словотвір;
- 5) контамінація;
- 6) скорочення.

Розглянемо кожен з них окремо:

1. Афіксація – утворення нової лексичної одиниці шляхом додавання до основи афікса. Залежно від місця розташування розрізняють: суфікси, префікси, інтерфікси, конфікси, інфікси та ін. Найпродуктивнішим підтипом для комп'ютерної лексики є суфіксація, що пояснюється, на нашу думку, великою кількістю понять, які мають інструментальну функцію: *scanner*, *encoder*, *formatter*, *programmer*. Яскравим прикладом продуктивності суфіксації в комп'ютерній лексиці може бути низка дериватів, утворених від дієслова *to hack*, які свого часу утворено шляхом вторинної номінації та вже є зафіксованими у новому значенні “Oxford English Dictionary”: *hacker*, *hackerdom*, *hackerism*, *hackerish*, *hackery*, *hackerly*, *hacked*, *hacking*, *hackitude*, *hackerese*, *hackishness* [10]. Ця основа, до речі, характеризується досить високою сполучуваністю та фіксується у багатьох типах словотворення.

2. Словоскладання – об'єднання двох чи більше основ в одне слово-комполит, що відрізняється своєю цільнооформленістю. Розрізняють складні та складнопохідні слова. Наприклад: *database*, *motherboard*, *bitmap*, *netdead*, *hardcoded*, *hardwired*, *sandbender*, *wirehead*. Їхня відносно невелика кількість у

комп'ютерній лексиці, на наш погляд, пояснюється ще недостатнім терміном існування цієї ТГ як такої. Зазвичай, композити – це наступний рівень сталих словосполучень, що зумовлюється високою частотністю їхнього уживання.

3. Конверсія – утворення нового слова шляхом переходу з класу однієї частини мови в іншу. Найпродуктивнішими є дві схеми: $N > V$ та $V > N$. Для першої схеми конверсії типовою є наявність агентивних чи інструментальних відносин між старою та похідною основами. Для другої схеми – передача похідним результату дії, яку передає основа дієслова. Типовими для комп'ютерної лексики є конвертовані дієслова, що утворені від складних чи скорочених іменників, та іменники, що утворені від дієслівних фраз: *to backspace, to alt-tab, to gensym, to database, to datestamp, to demo, to bookmark, download, backup, login*. Часто процесу конверсії зазнають іменники, що самі відносно нещодавно з'явилися у цій ТГ шляхом вторинної номінації: *to boot, to bomb, to freeze, to hang, to mailbomb, to sleep*.

4. Реверсія чи зворотній словотвір – деривація нових слів шляхом відсікання афіксів: *doubleclick* від *double-clicking*.

5. Контамінація – вплив одного слова на інше, результатом чого є виникнення нової форми, що містить ознаки обох слів: *Hackintosh, advermation, anticpointment, hacktivist, netizen, netiquette, slacktivism, webliography*. Зараз ще важко передбачити, які з цих неологізмів залишаться у мові, а які зникнуть.

6. Скорочення – процес усічення слова шляхом апокопи, афери чи синкопи: *op, param, char, doc, app*. Різновидом скорочення є аббревіатури та акроніми, що є чи не найпродуктивнішим типом для нашої ТГ: *DDA, DMA, URL, DSL, MPEG, SIG*.

Лексико-семантичний спосіб також є одним з найпродуктивніших – значна кількість неологізмів з'являється шляхом переосмислення – метафори та метонімії – вже існуючих слів і словосполучень: *bug, skyscraper, firewall, mailbomb, mockingbird, Columbo site, chipmunk effect, meatloaf, mouse potato, three finger salute, warchalking, Easter egg, Swiss-knife effect*.

Дослідження засвідчило, що утворення англomовної комп'ютерної лексики нерозривно пов'язане з процесом словотворення. За нашими

спостереженнями, збагачення терміносистеми цієї галузі найяскравіше проявляється в такому типі морфологічного словотворення, як скорочення. Продуктивність саме цього типу зумовлено потребою мовної економії у сфері інформаційних технологій. Особливістю комп'ютерної лексики є те, що в результаті інтенсивного та глибокого проникнення комп'ютерної техніки у всі сфери життя суспільства вона швидко втрачає вузькоспеціальний характер функціонування та стає здобутком загальноживаної лексики. Проблема лексико-семантичного способу утворення англомовної лексики галузі комп'ютерних наук та інформаційних технологій є настільки об'ємною, що потребує окремого ґрунтовного дослідження і слугуватиме предметом подальших наукових пошуків.

1. *Алефиренко Н. Ф.* Теория языка. Вводный курс: к учеб. пособию для студ. филол. спец. высш. учеб. заведений. – М.: Академия, 2004. – 368 с.
2. *Антрушина Г. Б., Афанасьева О. В., Морозова Н. Н.* Лексикология английского языка: учеб. пособие для . – М.: Дрофа, 1999. — 288 с.
3. *Гак В. Г.* Беседы о французском слове. Из сравнительной лексикологии французского и русского языков. Изд. 2-е, испр. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 336 с.
4. *Дубенец Э. М.* Лексикология современного английского языка: лекции и семинары. Пособие для студентов гуманитарных вузов. – М.: Глосса-Пресс, 2002. – 192 с.
5. *Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б.* Основы термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. – К.: КМ Academia, 2000. – 218 с.
6. *Елисеева В. В.* Лексикология английского языка: ученик. – СПб.: СПбГУ, 2003. – 44 с.
7. *Лайонз Джон.* Язык и лингвистика. Вводный курс: пер. с англ. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 320 с.
8. *Мостовий М. І.* Лексикологія англійської мови: підруч. для ін-тів і фак. інозем. мов. – Харків: Основа, 1993. – 256 с.

9. Серебrenникова Б. А. Общее языкознание. Формы существования, функции, история языка. – М.: Наука, 1970. – 597 с.
10. Buzzword Compliant Dictionary. A Tongue-in-Cheek Production of Walston One Communications. © Copyright 2000-2003, Walston One Communications.
<http://www.buzzwhack.com/indac.htm>

MEANS OF ANGLOPHONE COMPUTER VOCABULARY FORMATION

Roksolana Syndeha

National University of L'viv Politehnika

(12, S.Bandery St., L'viv, 79013)

The paper deals with the research of the peculiarities of the Anglophone computer vocabulary formation, determination of factors which influence on the appearance of new lexical units and the extension of meanings of existing units. Particular attention has been paid to the classification of the most productive types of morphological word-formation in the field of Computer Sciences and Information Technologies.

Key words: morphological word-formation, affixation, conversion, reverse word-formation, reduction.

СПОСОБЫ ОБРАЗОВАНИЯ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ КОМПЬЮТЕРНОЙ ЛЕКСИКИ

Роксолана Сындега

Национальный университет „Львовская политехника”

(ул. С. Бандери, 12, г. Львов, 79013)

Статья посвящена исследованию особенностей образования англоязычной компьютерной лексики, определения факторов, которые влияют на появление новых лексических единиц и расширение значений уже существующих единиц. Особенное внимание уделяется классификации наиболее производительных типов морфологического словообразования в лексике отрасли компьютерных наук и информационных технологий.

Ключевые слова: морфологическое словообразование, аффиксация, конверсия, реверсия, сокращение.

Стаття надійшла до редколегії 14. 12. 2009

Прийнята до друку 20. 12. 2009